

گزارشی از کاوش‌های باستان‌شناسی شش استان تاریخ بی‌پول

احسان صفاپور

سالی که ماه‌های پایانی آن را می‌گذرانیم، سالی پر فراز و نشیب در حوزه باستان‌شناسی ایران بود. شاید بزرگترین اتفاق این حوزه نه در سایت‌های باستانی بلکه در ساختمان پژوهشکده در عمارت مسعودیه تهران رخ داد. آنگاه که «مسعود آذرنوش» پس از ۵ سال ریاست بر دستگاه متولی باستان‌شناسی کشور جای خود را به «حسن فاضلی نشلی»، رئیس پیشین موسسه باستان‌شناسی دانشگاه تهران داد. آذرنوش پس از تحویل پست ریاست پژوهشکده گفت: «می‌خواهم به کتاب‌های عقب مانده‌ام برسیم و درس بدهم. شاید هم به کاوش‌های هگمتانه ادامه دادم.»

اما فاضلی در مدت چندماهه مسوولیتش، بر خلاف بیشترین تغییر و تحولات اداری پس از انتخابات ریاست جمهوری نهم راه چندان متفاوتی را نسبت به آذرنوش نیمود. شاید بزرگترین وعده وی در مقام رئیس پژوهشکده تاکید بر باستان‌شناسی دوره اسلامی و احیای آن در دوره تصدی‌اش بود که نسبت به روبه چند ساله پژوهشکده، نوید اتفاقات جدیدی در این سازمان می‌داد. به هر رو سال ۸۵ نیز چون سال پیش بیشترین مشکل هیات‌های کاوش، مربوط به اعتبارات این حوزه بود که در مواردی حتی تا تخریب برخی محوطه‌ها، برای میراث فرهنگی کشور مشکل تراشی کرد. در این سال کاوش و حفاری محوطه‌های باستانی دره و تنگه بلاغی فارس که از آن به عنوان گسترده‌ترین کاوش‌های باستان‌شناسی پس از انقلاب نام برده می‌شد، پایان یافت و با کشف یک کشتی ساسانی در خلیج فارس نوید آغاز کاوش‌های گسترده باستان‌شناسی زیر آب داده شد. گزارشی از برخی کاوش‌های مهم باستان‌شناسی سال ۸۵ را می‌خوانید:

اردبیل

درست چند روز پس از پایان تعطیلات نوروز خبر رسید در اثر تعریض راه روستایی در دهستان گیلوان از بخش شاهرود شهرستان خلخال در استان اردبیل محوطه‌ای باستانی با چند گور و اشیای ارزشمند تاریخی به طور اتفاقی کشف شده است. به محض انتشار این خبر، هیاتی از اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری استان اردبیل به سرپرستی «یحیی نقی زاده»، مسوول یگان حفاظت میراث فرهنگی استان به منطقه اعزام شد و در فرصتی چند روزه اقدامات حفاظتی اولیه شامل سرپوش و داربست‌های محافظ به همراه چند نیروی حفاظتی برای تامین حفاظت ابتدایی از این محوطه تا زمان

تعیین تکلیف نهایی مهیا شد.

پس از آن مسئولان اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری اردبیل در نامه ای از آذرنوش، رییس وقت پژوهشکده باستان شناسی درخواست کردند تا مجوز کاوش و پژوهش اضطراری این سایت که اشیای با ارزشی از جنس طلا نیز در آن یافت می‌شد، صادر کند. در همین حین و درست زمانی که آذرنوش می‌رفت تا با سرپرست پیشنهادی استان موافقت کند، فاضلی جای او را در پژوهشکده گرفت و اعلام کرد تا زمانی که طرح پژوهشی جامعی برای کاوش‌های باستان شناسی به این پژوهشکده ارسال و در شورای پژوهشی بررسی نشود، هیچ مجوزی برای کاوش‌های باستان شناسی صادر نمی‌شود.

مسئول یگان پاسداران میراث فرهنگی اردبیل، هفته نخست تیرماه در واکنش به این اقدام پژوهشکده باستان شناسی با بیان اینکه منتظر بودیم تا از این هفته کاوش‌ها گیلوان آغاز شود، گفت: «آقای آذرنوش در روزهای پایانی مسوولیتش با نامه اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری اردبیل مبنی بر معرفی سرپرست هیات کاوش و حفاری توسط این هیات در گیلوان موافقت کرده اما هنوز مجوز ابلاغ نشده بود.»

رفته رفته آثار مکشوفه در گیلوان در اثر تابش مستقیم نور خورشید و بارش‌های فصلی در منطقه در معرض تخریب و آسیب‌های جدی قرار گرفت و تکاپو برای حفاظت بیشتر و اخذ مجوزهای لازم برای کاوش اضطراری شدت گرفت. سرانجام رییس پژوهشکده باستان شناسی خبر داد مجوز گمانه زنی محدود و کاوش نجات بخشی در گیلوان را صادر کرده است. جز این کشف، کاوش در بخش‌هایی از دروازه اصلی عالی قاپو در مجموعه تاریخی شیخ صفی‌الدین اردبیلی از دیگر اقدامات باستان شناسی استان اردبیل در سال جاری بود. همچنین در محوطه «نادر تپه» که به گفته باستان شناسان از محوطه‌های منحصر به فرد است و از دوران پیش از تاریخ (عصر آهن و مفرغ) تا دوره قاجاریه لایه‌های استقراری در آن وجود دارد، در این سال گمانه زنی و لایه نگاری شد.

اصفهان

اگر چه بیشتر فعالیت‌های حوزه میراث فرهنگی استان اصفهان در سال جاری تحت‌الشعاع مسایل مرتبط به برج جهان نما و عبور مترو شهر اصفهان از خیابان تاریخی چهارباغ قرار گرفت اما به طور محدودی در بخش باستان شناسی نیز در این استان فعالیت‌هایی انجام شد. نخستین اتفاق در حوزه باستان شناسی اصفهان کشف استخر دیگری در عمارت چهلستون بود. باستان شناسان هنگام حفاری در عمارت چهلستون استخر دیگری را در پشت عمارت پیدا کردند که از طریق مسیر آبی با استخر کنونی در ارتباط بوده است. از سوی دیگر باستان شناسان با انجام نقشه‌برداری توپوگرافی از مسیر عبور آب متوجه شدند آب این استخر به طرف میدان نقش جهان نیز در حرکت بوده است.

محوطه «تپه کهنه»، دیگر جای در اصفهان بود که سال جاری برای کاوش‌های باستان شناسی هدف گذاری شد. باستان شناسان اصفهان اعلام کردند این محوطه باستانی که پیش از این در نخستین فصل کاوش‌های باستان شناسی راز ۶ هزار ساله خود را از سکونت انسان در نزدیکی باتلاق گاوخونی فاش کرده بود، برای دومین بار مورد کاوش قرار می‌گیرد. به گفته «فریبا سعیدی»،

سرپرست هیات کاوش در این محوطه انجام نشدن کاوش‌های باستان شناسی منسجم دوره پیش از تاریخ اصفهان باعث شده امروز اطلاعات کمی در این باره وجود داشته باشد. به همین دلیل ادامه کاوش‌ها در تپه کهنه باعث می‌شود تا حجم اطلاعات مربوط به پیش از تاریخ اصفهان بیشتر شود.

مدیر دفتر باستان شناسی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری اصفهان نیز چندی پیش با تأیید آغاز دوباره کاوش‌ها در تپه کهنه اعلام کرد و گفت: «از آن‌جا که اصفهان جزو استان‌های ناشناخته کشور محسوب می‌شود، عمده فعالیت‌های باستان شناسی امسال را روی بررسی و شناسایی استان گذاشته‌ایم. برای این منظور در آینده نزدیک، ۳ شهرستان تاریخی استان یعنی فریدون شهر، چادگان و نایین بررسی و شناسایی می‌شوند.»

بوشهر

کاوش‌های باستان شناسی سال گذشته در محوطه‌های هخامنشی «بردک سیاه» و «کاخ کوروش برازجان» که هر دو از اتفاقات مهم باستان شناسی کشور در آن سال محسوب می‌شدند، در سال جاری پی گرفته نشدند. در این میان حتی بحث و گفت‌وگوهای فراوانی درباره چگونگی نگهداری و تعیین تکلیف طلاهای کشف شده در کاوش‌های سال پیش کاخ بردک سیاه برای مدتی نقل محافل میراث فرهنگی و خبرگزاری‌ها و روزنامه‌ها بود. اگر چه کودی چندماهه بر فعالیت‌های باستان شناسی استان بوشهر حکم فرما بود اما کشف اتفاقی کشتی ساسانی در ۷ کیلومتری ساحل بندر تاریخی سیراف، توسط چند صیاد توجه و نگاه بسیاری از کارشناسان و باستان شناسان را بار دیگر به این استان جلب کرد. کشف بقایای این کشتی تاریخی در آب‌های خلیج فارس بسیاری از مسئولان میراث فرهنگی و گردشگری رانیز ترغیب کرد تا اعلام کنند برای نخستین بار در ایران پایگاه باستان شناسی زیر آب در بندر تاریخی سیراف راه‌اندازی می‌شود. سازمان

گردشگری استان در میانه پاییز امسال دانسته اند. امسال همچنین نخستین کاوش شرق استان تهران در دژ تاریخی گلخندان با کشف سکه و اشیای فلزی و سفالی متعلق به قرن دوم تا دهم هجری به اتمام رسید. سازه‌های معماری شامل راهروهای دستچین، اتاق، مخازن ذخیره آب و راه دسترسی به آب در جبهه جنوبی بنا بوده و همچنین شناسایی دروازه‌ها و مکان یابی این بنا تاریخی که نشان دهنده استقرار ۸ قرن زندگی در آن است، از دیگر یافته‌های شاخص این فصل کاوش به شمار می‌رود.

گیلان

امسال در گیلان گمانه‌زنی و کاوش‌های باستان‌شناسی در محل شهر «هفت دغنان» منجر به کشف محدوده کامل این شهر تاریخی مدفون شد. باستان‌شناسان با شناسایی مراکز مسکونی، صنعتی و تجاری، محدوده این شهر صفوی را بیش از ۱۰۰ هکتار تخمین می‌زنند. «ولی جهانی»، سرپرست هیات کاوش در محوطه تاریخی هفت دغنان در این باره گفت: «این شهر تاریخی برای نخستین بار در سال ۱۳۸۲ مورد گمانه‌زنی قرار گرفت و در همان سال به مساحت ۶۰ هکتار و به شماره ۹۹۴۳ در فهرست آثار ملی به ثبت رسید. اما دومین فصل گمانه‌زنی و تعیین حریم این محدوده تاریخی، وسعت شهر هفت دغنان را به بیش از ۱۰۰ هکتار رساند.»

اما شاید جالب‌ترین خبر باستان‌شناسی در استان گیلان مربوط به اعتراف یک حفار غیرمجاز بود. او پس از گذشت ۱۲ سال از شناسایی محل یک گور باستانی متعلق به دوره پیش از هخامنشی این موضوع را اعلام کرد. کاوش‌ها در گورستان به کشف بزرگترین گور کلان سنگی در شمال انجامید. این گور عظیم بیش از ۳ متر و نیم عرض و حدود ۱۵ متر طول دارد.

«محمدرضا خلعتبری»، سرپرست هیات باستان‌شناسی محوطه‌های باستانی تالش و مدیر پایگاه پژوهشی مریان در این باره گفت: «سال‌های گذشته و در زمان ساخت مکانی برای پرورش ماهی در یکی از روستاهای نزدیک «مریان»، جاده‌ای روی یک گورستان باستانی احداث می‌شد که تا آن زمان برای کسی شناخته شده نبود. هنگام احداث جاده هم کسی متوجه این موضوع نشد و به همین دلیل در زمان انجام عملیات عمرانی چند گور واقع در این گورستان تاریخی از بین رفت.»

همچنین کاوش در محوطه باستانی جمشیدآباد رودبار در سال جاری منجر به کشف اشیای پیش از تاریخ در این محوطه شد.

فارس

سال ۸۵ در حالی به ماه‌های پایانی خود نزدیک می‌شود که بزرگترین پروژه باستان‌شناسی پس از انقلاب در استان فارس و در منطقه تنگه و دره بلاغی مرودشت با دستاوردهای بسیار مهم باستان‌شناسی در این سال به اتمام رسید.

کاوش‌های نجات بخشی تنگه بلاغی که بسیاری از فعالیت‌های باستان‌شناسی کشور را طی ۲ سال زیر سایه خود قرار داد، امسال با کشف کوره‌های ۶ هزار ساله پخت سفال، بقایای عمارتی بزرگ، خندق طولیل دوره فراهخامنشی، سکونتگاه صنعتگران، گور ۷ هزار ساله با سه اسکلت، کاخ تابستانی و شکارگاه داریوش شاه، روستای هخامنشی، مصنوعات سنگی و استخوان جانوران ۱۰ هزار ساله و ظرف منقوش از شکار شاهان هخامنشی به کار خود پایان داد.

اعتراف یک حفار غیرمجاز؛ وی پس از گذشت ۱۲ سال از شناسایی محل یک گور باستانی متعلق به دوره پیش از هخامنشی این موضوع را اعلام کرد. کاوش‌ها در گورستان به کشف بزرگترین گور کلان سنگی در شمال انجامید. این گور عظیم بیش از ۳ متر و نیم عرض و حدود ۱۵ متر طول دارد

منطقه ویژه اقتصادی پارس جنوبی نیز در توافقی باریس سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری اعلام آمادگی کرد تا برای تجهیز هیات کاوش این محوطه زیر دریایی مساعدت کند.

تهران

نخستین خبر خوب در حوزه باستان‌شناسی استان تهران ابتدای سال منتشر شد. آنجا که «ابراهیم طریقت»، مدیر سابق سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان تهران خبر داد: «به دلیل شرایط نامناسب قانونی و امنیتی برای آثار تاریخی تهران در سال گذشته، ۷۰ تپه باستانی این استان تعیین حریم اضطراری می‌شوند.»

او گفت: «تعیین حریم‌ها در سطحی وسیع انجام می‌شود تا هر چه سریع‌تر رسیدگی به تپه‌های تاریخی آغاز شود، زیرا این آثار ارزشمند معمولاً دارای مشکلات حقوقی بوده و در اطراف آنها به صورت بی‌رویه ساخت و ساز انجام می‌شود و این معضل در موارد متعددی به نبود حریم مشخص برای تپه‌های تاریخی مربوط می‌شود.»

در حالی که این امر هنوز اجرایی نشده است بسیاری کارشناسان دلیل آن را تغییر مدیریت سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و